

Výsledky a závěry

Konec studené války představoval nejvýznamnější geopolitickou změnu ve světě po konci 2. světové války. Rozsáhlé konsekvence této změny se staly předmětem zájmu studia celé řady politických a společenských věd. Ideologicky motivované velmocenské soupeření, které v předchozím konfrontačním období produkovalo regionální konflikty téměř po celém světě, (zdánlivě) skončilo. Uvolnil se tak prostor pro nové síly, aktivity a procesy, jejichž cíle, formy a orientace začaly proměňovat politickou a bezpečnostní mapu světa. Mnoho autorů soustředilo pozornost na vnitrostátní konflikty – občanské války, které se staly dominantním typem ozbrojených konfliktů. A protože ideologické motivy konfliktů téměř vymizely, odborníci začali pečlivěji studovat primární příčiny (staro)nových "občanských" válek (práce také diskutuje tento velmi rozšířený termín a upozorňuje na jeho nekorektní používání, zejména proto, že občanské války v pravém slova smyslu reprezentují poměrně vzácný typ vnitrostátního ozbrojeného konfliktu).

Vzhledem k tomu, že války a ozbrojené konflikty jsou vesměs podmíněny mnohostranně, nejen výše uvedenými základními faktory, ale také kontextuálně (dědictvím, zkušenostmi, mezinárodní situací, polohou, globální ekonomickou situací, změnami poptávky) nelze je vysvětlit jednoznačně a jednoduše, tj. na základě jednoho dominantního či několika (málo) významných faktorů. Zvláště, když v průběhu času dochází k proměně těchto faktorů i kontextů. Vysvětlení také nelze redukovat prostřednictvím tradiční dichotomie faktorů – kulturní versus (politicko)ekonomické, zejména proto, že explance příčin i charakteru občanských válek a dalších ozbrojených konfliktů je značně variabilní až kontroverzní. Ani sofistikovanější analytické metody nemohou vznik válek a konfliktů s potřebnou jistotou vysvětlit. Dokonce lze říci, že názorněji a také přesvědčivěji vývoj a proměny ozbrojených konfliktů vyjadřují jednoduchá statistická porovnání a tradiční grafické prostředky.

Přesto lze většinu stanovených otázek a hypotéz zodpovědět a na jejich základě zformulovat poměrně hodnověrné závěry:

1. Jednoznačně odpovědět na otázku, zda konec studené války významně ovlivnil výskyt a počet (resp. intenzitu výskytu) válek a ozbrojených konfliktů, není úplně triviální. V období na začátku geopolitického přechodu (bezprostředně po konci studené války) konfliktů jednoznačně přibývalo, později – podle většiny datasetů – počet ozbrojených konfliktů poklesl, ale některé zdroje a datasey alespoň v období přelomu století dokumentují jejich opětovný přírůstek. Zvýšený počet nebo stagnaci počtu ozbrojených konfliktů vykazují ty instituce a datasey, které rezignovaly na exaktní kritéria a vysoké hodnoty bojových obětí (HIK/KOSIMO) nebo začaly počítat také střety mezi etniky a epizody jednostranného násilí – masových represí (PIOOM, PITDF a UCDP).

2. Konec studené války přispěl k úbytku mezistátních válek a ozbrojených konfliktů a relativnímu růstu podílu konfliktů vnitrostátních. Zvyšuje se však podíl konfliktů rozmanitě internacionalizovaných (viz tab. 3).

Tab. 3 Vývoj počtu konfliktů po konci studené války podle základních typů

	1989	1990	1991	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2005	1946 1988	1989 2005
vnitrostátní	37	45	49	41	37	35	32	30	26	25	68	91
mezistátní	2	2	2	0	1	1	2	1	2	1	33	9
internacionaliz.	5	3	0	5	1	2	5	5	2	5	9	20
celkem*	44	50	51	45	38	38	39	35	29	30	110	121

Zdroj: PRIO/UCDP; Erikssoa a Wallensteen 2004; internacionaliz. – internacionalizované.

3. Významně se změnilo zastoupení základních typů válek a konfliktů, zejména ubylo občanských válek v pravém slova smyslu (*in sensu stricto*), tj. konfliktů motivovaných primárně ideologicky, a zvýšil se podíl konfliktů kulturní povahy (konflikty pro identitu), jež charakterizuje nepoddajnost a tudíž dlouhé trvání (viz tab. 4).

Tab. 4 Vývoj struktury typů ozbrojených konfliktů podle Marshalla

	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04
celkem	77	86	117	139	157	221	257	263	283	211	161
občanské a ost.	32	38	46	49	54	77	93	90	96	75	61
%	41,6	44,2	39,3	35,3	34,4	34,8	36,2	34,2	33,9	35,6	37,9
etno-religiózní	15	26	38	57	65	96	110	120	173	126	88
%	19,5	30,2	32,5	41,0	41,4	43,4	42,8	45,6	61,1	59,7	54,7

Zdroj: Marshall 2006 *Major Episodes of Armed Conflict and Political Violence 1946-2005*

4. Ekonomické faktory hrají při vzniku a prodlužování konfliktů významnou roli, bylo by však nekorektní tvrdit, že jsou primární a nejdůležitější (taková vysvětlení jsou považována za redukcionistická). S určitou opatrností však lze tvrdit, že se jejich význam po konci studené války zvýšil. Na druhé straně řada empirických studií potvrzuje, že se zvyšuje podíl konfliktů vedených čistě pro zisk a obohacení (tzv. **kořistnické** či **predátorské války**). Zisk a finanční prostředky již nejsou jen prostředkem k dosažení nějakého cíle, stávají se explicitním cílem ozbrojených aktivit. Ty již nejsou motivovány snahou porazit nějakého protivníka a zvítězit, ale spíše zajistit alternativní zdroje obživy či dokonce trvale udržitelné zisky. K takovému poznání však statistické analýzy vesměs nevedou.

Přestože řada autorů jako významný rizikový faktor zdůrazňuje závislost ekonomiky na exportu primárních surovin, analýza významnou korelaci nepotvrdila. Tato skutečnost je také důsledkem kontroverzního účinku nerostného bohatství, které někde (jedná-li se o snadno kontrolovatelné zdroje a obchodovatelné komodity) k vnitrostátním konfliktům přispívá, jinde – zejména v případě ropy – tomu je spíše naopak.

5. Ozbrojené konflikty vznikají také stále častěji v důsledku politických změn, v rámci přechodu od jednoho systému a režimu ke druhému – v období (přechodně) slabosti státní moci. V 90. letech, a zejména na jejich počátku se výrazně zvýšil počet nestabilních přechodných politických režimů – anokracií a také (tudíž) počet ozbrojených konfliktů. Jednoznačně největší riziko vzniku ozbrojených konfliktů představují státy, jež nejsou schopné a často ani ochotné plnit základní veřejné funkce (zejména prosazování práva), které se označují jako stínové či zhroutené.

Rozhodnout, zda pro vznik válek a ozbrojených konfliktů jsou významnější faktory kulturní, ekonomické nebo politické je obtížné, avšak v případě, že jsou přítomny alespoň dva z nich, je riziko vzniku konfliktu obrovské.

6. Ve druhé polovině 90. let výrazně pokles počet i podíl nejvýznamnějších tradičních konfliktů – válek, a tak se zvýšil podíl a podle některých datasetů i počet konfliktů střední a nižší intenzity (viz tab. 5), které však v průměru trvají delší dobu.

Tab. 5 Vývoj ozbrojených konfliktů v období 1989-2005 podle UCDP

konflikty	1990	1992	1995	2000	2005	1990-94	1995-99	2000-04	2001-05
nízké intenzity	17	23	14	14	12	39,8	39,7	38,6	38,8
střední intenzity	16	10	18	11	14	29,9	37,2	37,3	40,6
války	16	18	6	12	5	30,3	23,1	24,1	20,6

Pozn. V první části tabulky počty ozbrojených konfliktů, ve druhé % podíl "válekoroků".

7. Potvrzení hypotézy o prodlužování konfliktů je poměrně banální; je způsobeno zejména zvyšujícím se podílem etnických a náboženských konfliktů, které patří k těm nejdéle trvajícím. Výsledky jsou také ovlivněny relativně krátkým časovým úsekem od konce studené války (jen 17 let ve srovnání s předchozími 45 lety, viz tab. 6).

Vzhledem k tomu, že tradičních válek, zejména klasických občanských válek, které byly v minulosti charakterizovány velmi vysokou intenzitou bojů, ubývá, klesá průměrný počet bojových obětí (což dokumentují konzervativnější datasety, např. COW). Pokud však zahrneme také oběti nepřímé, zejména proto, že řada etno-religiózních konfliktů trvá velmi dlouho, pak je tomu naopak.

Tab. 6 Srovnání počtu a délky konfliktů za studené války a po jejím konci

období	počet konfliktů	délka období (roky)	délka konfliktů (měsíce)	průměrná délka (měsíce)
1945-2005	231	732	16235	22,2
1945-1989	119	540	9881,3	18,3
1990-2005	112	192	6412	33,2

Zdroj: PRIO/UCDP

8. Proměnil se geografický obraz – rozšíření vnitrostátních konfliktů. Jejich těžiště se přesunuje z oblasti velmocenského soupeření – z Euroasie do subsaharské Afriky (viz tab. 7).

I když data srovnávající obě období dokumentují, že změna není zásadní, trendy jsou zcela zřejmé – koncentrace konfliktů v subsaharské Africe pokračuje, ale přetrvávají i dlouhodobé konflikty v jižní Asii (stále významný podíl tohoto makroregionu je dán tím, že v rámci mnohonárodnostních zemí jako Indie, Myanmar, Pákistán či Indonésie se odehrává několik ozbrojených konfliktů současně) i na Blízkém východě. Na Afriku však připadá dominantní podíl celkových obětí (zejména při započtení obětí nepřímých).

Tab. 7 Rozšíření ozbrojených konfliktů po studené válce podle HIIK

region	1995	1997	1999	2001	2003	2005	celkem	%	války	%	V/K	%
Evropa a SNS	11	12	7	12	8	12	114	13,4	11	10,6	25	6,8
Blízký východ	23	15	16	16	12	14	169	19,8	24	23,1	85	23,1
Asie*	14	17	20	31	27	35	262	30,8	12	11,5	110	29,9
Afrika	12	20	20	27	24	27	240	28,2	48	46,2	116	31,5
Amerika	6	5	4	5	10	10	67	7,9	9	8,7	32	8,7
celkem	62	69	67	91	81	98	852	100	104	100	368	100

Pozn. údaje ve vývoji zahrnují války (V), vážné krize (K) a (násilné) krize; * včetně Oceánie

9. V souladu s většinou odborníků lze konstatovat, že války a ozbrojené konflikty se po konci studené války proměnily, nakořím zůstává otázkou. Skutečné důkazy v tomto ohledu tento typ studie nemůže poskytnout, jedná se vesměs o poznatky šetření přímo v terénu – case-studies. Neurčitost, komplikovanost, proměnlivost a globalizace současných ozbrojených konfliktů je patrně také dalším důvodem jejich obtížného a také kontroverzního vysvětlování.

10. Předpoklad o významné roli etno-religiózních faktorů pro vznik ozbrojených konfliktů se na základě korelační a regresní analýzy (poněkud v kontrastu se zjevným růstem podílu těchto konfliktů) jednoznačně nepotvrdil. Přesto zejména početnější datasety vykazují pro období po studené válce pozitivní hodnoty korelace s výskytem/délkou konfliktů a naznačují vzrůstající význam těchto faktorů v čase. Analýza tak potvrzuje poznatky řady prací, že etnická frakcionalizace produkuje konflikty nepoddajné, dlouhotrvající, ale o nízké intenzitě.

11. Většina datasetů, zejména pak Marshallův, potvrzuje vzrůstající vliv ekonomických faktorů na charakter a dopady válek v čase (vyšší průměrné oběti), resp. ve srovnání období studené války a éry po jejím konci. V některých případech se také slabě projevuje vliv základních ekonomických proměnných (HDP, HDI) na počty obětí ozbrojených konfliktů – se stoupajícím počtem obětí se (korelační) závislost zvyšuje. Prohlubování této závislosti lze však považovat za poměrně banální – vyspělejší země jsou ozbrojenými konflikty postihovány stále méně, zatímco v případě zaostalých je tomu téměř naopak.

12. Předpoklad o zvyšujícím se vlivu geopolitických faktorů na intenzitu konfliktů lze potvrdit, když nejvyšší korelaci vykazuje dědictví válek a konfliktů v nedávné minulosti a také kolonizace (boj proti kolonizátorům) a postavení země ve světové hierarchii – vyšší intenzita výskytu konfliktů na geografické periferii a na periferii zájmu; další faktor – nerostné bohatství, resp. export primárních surovin se (podle výsledků této práce a narozdíl od řady empirických studií) příliš významně neprojevuje.

13. Vliv vyšší intenzity konfliktů (vyššího počtu obětí – na bázi maximálních odhadů) se projevuje slabě, zejména u datasetů s vyššími počty ozbrojených konfliktů. Významnější korelaci s příslušnými proměnnými vykazuje výskyt/délka konfliktů, ale lze také potvrdit prohlubování souvislosti (korelaci) v čase, tedy v období po konci studené války.

Jak uvedené nepříliš přesvědčivé výsledky statistické analýzy, tak některé kontroverzní poznatky odborníků reflektují skutečnost, že pro vysvětlení válek a ozbrojených konfliktů máme k dispozici desítky teorií a přístupů. Tento stav je dokladem obtížnosti explanace komplexně a kontextuálně podmíněných sociálních jevů jakými války bezesporu jsou. Proto nepřekvapuje nejednotnost a nejednoznačnost poznatků a zároveň nedostatečnost/neurčitost jednotlivých přístupů (event. nerozvinutost oboru). Žádná teorie si nemůže činit nárok na prioritu či univerzálnost vysvětlení. Je tedy zřejmé, že hlubší poznání současných válek je možné pouze na základě kombinace statisticko-analytických přístupů a empirických studií či spíše šetření v terénu – case-studies.